

Irodalmi figyelő / Literature reviews

BARTHA D. (szerk.) (2019): *Vörös Lista – Magyarország fa- és cserjefajai*. Soproni Egyetemi Kiadó, Sopron, 59 pp. ISBN 978-963-334-328-9

Az emberiség – a kivételektől eltekintve eredendő telhetetlensége (ezen kívül számos hibája) és rendkívüli lélekszámnövekedése miatt már a XX. század 50-es éveinek végén, még jobban a 60-as években – néhány gondolkodó tagjának (G. R. TAYLOR, K. LORENZ, G. DURRELL, D. ATTENBOROUGH, J. GOODALL stb.) rá kellett döbennie, hogy csodálatos bioszféánkban, de még inkább az egész rendkívüli bolygónkon, általunk, az ember által sok minden nincs rendben! A természetes élőhelyek degradálódnak és fogyanak, az élőlényközösségek labilissá válnak és eltűnnek, s benne a fajok száma rohamosan csökken, illetve számos faj a kipusztulás szélére sodródik. Ez mára oly mértékben felgyorsult, hogy a természet leigázni vágyó, de attól elszakadni képtelen, felelőtlen – tisztelet a kivételnek – élőlényt, az embert, önmagunkat is veszélyeztet, életszféánk összeomlásával, és elpusztulásunkkal fenyeget! Ezek a szomorú, manapság szívbe markoló tendenciák készítették az élőlényekkel foglalkozó tudósokat, kutatókat, egyes csoportok specialistáit, hogy a veszélyeztetettség aktuális helyzetéről, mértékéről beszámoljanak, legtöbbször egy-egy terület (a teljes Föld, kontinensek, országok és egyéb földrajzi egységek) hasonló életmódú, vagy egy rendszertani kategóriába tartozó élőlényeiről. Hazánkban a fásszárúakról nemzetközi összehasonlításban is mindez viszonylag hamar elkezdődött (NÉMETH in RAKONCZAY szerk., 1989) és vált kezdő példává botanikusoknak, ezen belül dendrológusoknak is. Néhány év múlva – 1994-től – az IUCN által a környezeti változásokat is figyelembe vevő, modern, egységesebben alkalmazható és értelmezhető kategória- és kritériumrendszerek születtek, és ezáltal hasonlóan felfogható vöröslisták és vöröskönyvek is. Ezek alapjait szolgálják az alábbi 30 év kutatásai alapján kiadott tanulmányok, monográfiák, amelyek a fásszárúak egyre fokozódó veszélyeztetettségét, lehetséges védelmét, előfordulását, (és annak körülményeit) még feltártaabbá tették. Ezen publikációk sorában fontos mérföldkönek tekinthető Bartha Dénes erdész-botanikus, egyetemi tanár által – nem kis mértékben a saját kutatásai, és ebből eredő tudományos cikkei alapján – összeállított Vörös Lista, melynek újabb keletű motivációja és alkotói készíttése – ismervén a szerző elkötelezettségét és munkásságát – magától értetődő. A kiadvány magyar és angol nyelvű, így nagyfokú felhasználást és összehasonlítást tesz lehetővé külhoni téren is. Felosztása a „Bevezetés” szinte a kiadás napjáig tömör áttekintést ad az ilyen publikációk történetéről, szükségszerűségéről, léptékéről, hazai helyzetéről, és arról a kritériumrendszerről (IUCN 2019), amelyet használni fog. A veszélyeztetettségi kategóriákat és értelmezésüket tartalmazzák a következő oldalak, ahol a nyelvünk gazdagsága által sokak révén szinonimának tekintett, „kihalt” és „kipusztult” fogalmak egyértelművé válnak, és a „kipusztulással veszélyeztetettség” fogalmának elvetése is érthetővé lesz. Az újabb rész a Vörös Lista besorolási kritériumainak értelmezését tekinti át, a populációméret csökkenése, az előfordulás kiterjedése és/vagy az elfoglalt terület mérete alapján, a kis és nagyon kicsi populációméret, a kipusztulás valószínűsége, jelenségrendszereinek táblázatban foglalt szövege által. A következő rész a Vörös Lista tartalmi elemeit részletezi (tudományos név, bennszülöttség), majd a hazai vörös listák kategóriáit tekinti át 1989–2019-ig, e kiadvány besorolási kritériumáig, befejezve azt a nemzetközi vörös listák ismertetésével (kiemelve a védettségi kategóriákat, európai és honi rendeleteket). A fő rész (14–39 old.) felsorolja a veszélyeztetett taxonokat (fajokat, alfajokat és hibrideket, cca. 218-at), a legfrissebb érvényes tudományos és magyar névvel, auktorokkal, az esetleges endemításokat, a magyarországi vörös listák (1989, 2000, 2007, 2019) kategóriáival, a kritériumokat, a veszélyforrásokat, a nemzetközi vörös listába sorolhatóságukat, a védettséget és az irodalmi hivatkozásokat. Utána feltünteti a korábbi vörös-

listás dendrotaxonokat is. Az „Összegést” a haza 4 vörös lista alapján, 30 év alatt megtörtént – többségében - negatív változásokra figyelmeztet, bölcsen kiemelve a listák hiányosságaiból, a taxonómia tudomány fejlődéséből stb. eredő értékelési hibák lehetőségét. A fontosabb szinonimák és a nagyon részletes felhasznált irodalom zárja e rendkívül aktuális, elkerülhetetlenül megszületni vágyó, értékes és fontos művet, amely szerkezetében, tartalmában, stílusában, fogalmakat helyre tevő és egyértelműen definiáló szándékában, képességében is a Szerző, és segítői tudásáról és alkotói intelligenciájáról ad tanúbizonyságot. Az érdeklődőknek elengedhetetlen rendszeres használatának javaslata mellett e szellemi produkció előtt csak elismerésemet fejezhetem ki.

BARTHA D. (szerk.) (2020): *Fekete Lista. Magyarország inváziós fa- és cserjefajai. • Szürke Lista. Magyarország potenciálisan inváziós fa- és cserjefajai.* Soproni Egyetemi Kiadó, Sopron, 84 pp. ISBN 978-963-334-357-9

Legalább annyira fontos és szükségszerű – ezért mindössze 1 évvel követte kiadásában – a nálunk élő inváziós, valamint potenciálisan inváziós fa- és cserjefajok számbavétele, mert bármennyire is nő a bekerült, szándékosan vagy véletlenül behurcolt külhoni növényekkel a fajszám, ezen fajok ökológiai térhódítása és „konfrontációi” révén a helyi fajok kiszorítása, kipusztulása nagyobb lehet, mint a taxonszám-növekedés mértéke, és ennek a végeredménye legtöbbször a diverzitás csökkenése lesz. A folyamat többszáz éve elkezdődött, de a XX. század elejétől ez olyan nagymértékben felgyorsult, hogy világunk – az általunk kiváltott tragikus biológiai pusztulások mellett – geográfiai (növény- és állatföldrajzi), ökológiai káosszá kezd válni, vagy helyesebb, hogy már teljességében az is! Ez az összevisszaság – amely megint csak a telhetetlenségünk, az önzésünk és a mindent megváltoztatni akaró kényszerünk eredménye – hozzájárul a napjainkra eklatánssá váló környezeti katasztrófához (hacsak nem ébredünk fel és teszünk ellene!), melynek fő tényezője a környezetszennyezés, természetpusztítás, a fajok tudatos és az előzőek általi, közvetett kiirtása. Hazai halaszthatatlan kényszerét ismeri fel és folytatta – korábbi, és saját kutatásai révén is – munkáját Bartha Dénes. Az, hogy honunkban, de nemzetközi szinten is avatott ismerője ennek a területnek is, nagyszerűen bizonyítja magyar és angol nyelvű összeállítását. A „Bevezetés”-ben áttekinti a biológiai invázió legfőbb veszélyeztető tényezőinek, a globális, az európai invazív fajok jegyzékét és irodalmát. Folytatódik az összes inváziós, majd a különböző területi egységekre, így hazánkra vonatkozó irodalmi taglalással. Míg látszólag a vörös listáknál nem szükséges a fajok megőrzésére, populációik újrateremtésére alkalmas irodalmak taglalása (véleményem szerint nagyon fontos lenne), addig itt feltétlenül és helyesen megjelennek a visszaszorítás módszereit tartalmazó publikáció utalások. Az összeállítás NEHRING *et al.* (2015) által minden élőlénycsoportra kidolgozott, egységesen alkalmazható módszert vette át, amelynek „lényege, hogy a természetes biodiverzitás veszélyeztetése szempontjából értékeli a fajokat, a gazdasági és egészségi vonatkozásokat nem veszi figyelembe”. Ennek az inváziós dendrotaxonokra alkalmazhatóságával fejeződik be e rész. A besoroláshoz alkalmazott listák és alkategóriák részletezésével folytatódik a mű, a Fekete Listánál a „Kezelési (16 faj), a Cselekvési (4 faj), és Figyelmeztető Listával” (27 faj), a Szürke Listánál „Operatív (19 faj) és Megfigyelési (23 faj) Listákkal”. A besoroláshoz alkalmazott kritériumcsoportok és kritériumok definiálása, lehetőségeinek meghatározása a következő oldalak feladata, amely a „Besorolás menetével” (a kötet végén ennek a folyamatábrájával) zárul. A munka fő része a „tényleges” Fekete és Szürke Lista és allistái (15–32. old.). A „Nemzeti és nemzetközi inváziós listák besorolásai, forrásai és kategóriái” magyarázó szakasszal, ezután a „Magyarországon inváziós és potenciálisan inváziós növényfajok besorolása a környező országok nemzeti listáin és nemzetközi listákon” résszel (38–47. old.), (93 faj) ad teljesebb és kompetitív képet az írás. A Fehér Lista fajainak napjainkra jellemző alfabetikus gyűjteménye (1054 faj) egészíti ki a nem őshonos taxonok sorát, lezárva a kérdéses (6 faj), az elvetett (8 faj), ill. az egyes tájainkon őshonos, más tájainkon elvadult fásszárúak (22 faj) jegyzékével. Nagyon alapos szinonima névtár és irodalom zárja e újabb kiadású, nemzetközi alapokon is nyugvó, ily módon összehasonlításra is lehetőséget adó, nagy teljességre törekvő, ugyanakkor a lényegét magában foglaló mű, amely időszerű, nagy információs és tudományos értékkel, választékos magyar nyelvezettel bővítette a botanikai, természetvédelmi könyvek sorát. Ezt is – mint a kötet egyik lektora – csak nagyraértékeléssel tudom ajánlani a témával foglalkozóknak!

PAPP László (Debrecen)